

ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ТРАНСПЛАНТАЦІЮ В УКРАЇНІ» ТА ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ

Плотницька С.Б.,

здобувач кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Плотницька С.Б., Поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» та його елементи.

Встановлено, дослідження проблематики поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» має важливе практичне значення для подальшого розвитку законодавства України про трансплантацію, вдосконалення захисту права на трансплантацію, а також для покращення практичної діяльності уповноважених суб'єктів у відповідній сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» є важливим для розвитку сучасної науки конституційного права.

Статтю присвячено проблематиці поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні». Сформульовано авторське визначення поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні». Визначено окремі елементи конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні. Основними елементами конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні є: реалізація права на трансплантацію в Україні, захист права на трансплантацію в Україні, гарантії права на трансплантацію в Україні. Конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи конституційно-правового механізму забезпечення прав людини в Україні.

Визначено, існують перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку, зокрема, щодо: порівняльно-правового аналізу захисту права на ауто трансплантацію в Україні та в країнах ЄС; реалізації права на трансплантацію в Україні; правового регулювання прижиттєвого донорства в Україні.

Ключові слова: права людини, трансплантація, донорство, право на трансплантацію, забезпечення права на трансплантацію, конституційно-правовий механізм забезпечення права, право на трансплантацію в Україні.

Plotnitska S.B. Concept of «constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine» and its elements.

The article is devoted to the issue of the concept of «constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine». The author's definition of the concept «constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine» is formulated. Some elements of the constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine are determined.

In the process of development of Ukraine as a democratic and legal state, European integration of Ukraine, scientific and technological progress, evolution of the fourth generation of human rights, development of medicine, development of transplantation in Ukraine, research on the defence of the constitutional and legal mechanism of ensuring the right to transplantation in Ukraine.

The right to transplantation belongs to the fourth generation of human rights, which has been actively developing in recent years.

The issue of ensuring the right to transplantation in Ukraine is an important element of the constitutional law of Ukraine.

Ensuring the right to transplantation in Ukraine is an integral part of a single integrated human rights system in Ukraine.

The constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine is a set of norms and principles of law on transplantation in Ukraine, as well as the system of authorized entities and their activities in the field of realisation of the right to transplantation in Ukraine, its guarantee and protection.

The main elements of the constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine are:

1. Realization of the right to transplantation in Ukraine.
2. Protection of the right to transplantation in Ukraine.
3. Guarantees of the right to transplantation in Ukraine.

The constitutional and legal mechanism for ensuring the right to transplantation in Ukraine is an integral part of a single integrated system of the constitutional and legal mechanism for ensuring human rights in Ukraine.

Key words: human rights, transplantation, donation, the right to transplantation, ensuring the right to transplantation, the constitutional and legal mechanism for ensuring the right, the right to transplantation in Ukraine.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України як демократичної і правової держави, євроінтеграції України, науково-технічного прогресу, еволюції четвертого покоління прав людини, розвитку медицини, еволюції законодавства України про трансплантацію, важливого значення набуває дослідження проблематики поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні».

Дослідження проблематики поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» має важливе практичне значення для подальшого розвитку законодавства України про трансплантацію, вдосконалення захисту права на трансплантацію, а також для покращення практичної діяльності уповноважених суб'єктів у відповідній сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» є важливим для розвитку сучасної науки конституційного права.

Метою статті є охарактеризувати проблематику поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні».

Завданнями даної статті є: сформулювати авторське визначення поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні», визначити окремі елементи конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні.

Стан дослідження. Проблематика поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, М.Брюховецької, М.Менджул, В.Пішти та Д.Шебаніц.

Виклад основного матеріалу. В Україні нині існує новітнє якісне законодавство про права людини, в тому числі і про право на трансплантацію та про право на донорство, але практика правореалізації у сфері прав людини все ще перебуває в процесі вдосконалення, це новітні права людини і законодавство щодо них є надзвичайно динамічним, воно пов'язано із застосуванням новітніх медичних технологій, часто із використанням новітнього обладнання, належного досвіду роботи на якому не має більшість лікарів-трансплантологів України, все це створює чимало перепон в належній реалізації права на трансплантацію та права на донорство.

Е. Лукашова зазначає, що орієнтиром у складних і суперечливих ситуаціях сучасного світу мають бути права людини, які відображають чітко визначені межі її свободи, положення у суспільстві, взаємодії з державою та іншими індивідами. Права людини – це невід'ємне, невідчужуване надбання всього людства. Якби дії чи події не відбувалися у цьому світі, якби не здійснювалися наукові відкриття, вони не можуть негативно впливати на положення людини, її права та свободи [1, с. 3-4].

У даному контексті Л.Глухарєва вказує, що права людини є необхідним елементом суспільних процесів модернізації, постіндустріалізації і глобалізації [2, с. 9]. А на думку А.Гусєва права людини несуть етичний характер і передбачають високий рівень духовно-морального розвитку суспільства. Тобто цінність прав людини має бути усвідомлена, стати частиною внутрішнього світу людини [3, с. 13]. І.Алмаші наголошує, про те, що у сучасних умовах розвитку громадянського суспільства України актуальною є проблематика реалізації прав людини. У громадянському суспільстві, на етапі його становлення, як правило, важливою є проблема втілення в життя своїх прав людиною. Будь-яке право, якщо воно не тільки передбачено нормами права, а навіть, гарантоване ним, залишається декларативним, тобто не існуючим насправді, якщо воно не знайшло свого практичного виразу [4, с. 7].

В юридичній науці нині домінує позиція, що правове забезпечення – це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [5, с. 327]. А.Олійник вважає, що правове забезпечення – це вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [6, с. 160].

Доречною є думка О.Гончаренка про те, що основним гарантом прав людини і громадянина є демократична, соціальна і правова держава [7, с. 69].

Внаслідок еволюції концепції прав людини, розвитку суспільства, науково-технічного прогресу, розвитку медицини, формується нині нове покоління прав людини – права людини четвертого покоління.

1. Д.Шебаніц зазначає, що до четвертого покоління прав людини належать такі права: право на евтаназію, на зміну статті, на трансплантацію органів, на використання віртуальної інформації, право на клонування [Реалізація права на трансплантацію в Україні.
2. Захист права на трансплантацію в Україні.
3. Гарантії права на трансплантацію в Україні.

Нижче визначимо сутність кожного з основних вищезазначених елементів конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні:

1. Реалізація права на трансплантацію в Україні є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи реалізації прав людини в Україні. Реалізація права на трансплантацію в Україні – це втілення в життя можливостей, установлених нормами чинного законодавства України, фізичними особами з метою задоволення їх потреб та інтересів у сфері трансплантації.
2. Захист права на трансплантацію в Україні є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи захисту прав людини в Україні. Захист права на трансплантацію в Україні – це взаємоузгоджена система норм та принципів права, уповноважених суб'єктів та їх діяльність з метою недопущення порушень права на трансплантацію, усунення наявних правопорушень у сфері трансплантації і їх наслідків, відшкодування завданої шкоди та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.
3. Гарантії права на трансплантацію в Україні є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи гарантій прав людини в Україні. Гарантії права на трансплантацію в Україні – це взаємоузгоджена система норм та принципів права, уповноважених суб'єктів та їх діяльність з метою створення належних умов для втілення в життя можливостей, установлених нормами чинного законодавства України, фізичними особами з метою задоволення їх потреб та інтересів у сфері трансплантації; недопущення порушень права на трансплантацію, усунення наявних правопорушень у сфері трансплантації і їх наслідків; відшкодування завданої шкоди та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Важливе значення для забезпечення прав людини мають: Загальна декларація прав людини [12] ООН від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [13] від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [14] від 16 грудня 1966 р., що є основою міжнародних стандартів прав людини.

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України [15], закріплено каталог прав людини в Україні. Важливе значення у цій сфері має також Постанова Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» [16] від 17 червня 1999 року.

Відповідно до ст. 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» [17] від 17 травня 2018 року трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини. Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин – електронна автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, обробки, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі), знеособлення та знищення визначеної законом інформації про фізичну особу та іншої інформації, передбаченої законодавством, а також для здійснення автоматизованого об'єктивного і неупередженого розподілу анатомічних матеріалів людини, визначення пар донор-реципієнт, що зберігається на інформаційних ресурсах, зареєстрованих та розташованих в Україні.

Обробка персональних даних, що є конфіденційною інформацією про фізичних осіб та міститься в інформаційних системах супроводу трансплантації, здійснюється з дотриманням вимог Конституції України, Законів України «Про захист персональних даних» [18], «Про інформацію» [19] та інших законів України.

Персональні дані, що є конфіденційною інформацією про фізичну особу, збирання, зберігання і використання яких не передбачено законодавством у сфері охорони здоров'я, та містять вимоги щодо обробки персональних даних в інших інформаційно-телекомунікаційних системах, можуть оброблятися у базах даних державних інформаційних систем трансплантації лише за згодою суб'єктів персональних даних.

Обмін інформацією, що міститься в державних інформаційних системах супроводу трансплантації, з електронною системою охорони здоров'я та іншими інформаційно-телекомунікаційними системами здійснюється в порядку, визначеному законодавством.

Державна інформаційна система трансплантації гемопоетичних стовбурових клітин може здійснювати обмін даними з міжнародними, іноземними та українськими інформаційними системами інших форм власності та реєстрами потенційних донорів гемопоетичних стовбурових клітин у порядку, обсягах та випадках, передбачених законодавством.

Персональні дані про особу, передбачені цим Законом, зберігаються у державних інформаційних системах трансплантації протягом 50 років з дня надходження, крім випадків, передбачених цією частиною.

Персональні дані про особу, передбачені відповідним Законом, виключаються з державних інформаційних систем трансплантації раніше встановленого цією частиною строку протягом 30 днів у разі:

- 1) особистого бажання особи (на підставі письмової заяви встановленого зразка);
- 2) смерті (на підставі свідоцтва про смерть фізичної особи);
- 3) настання у стані здоров'я реципієнта таких змін, за яких він не потребує або йому не може бути проведено трансплантацію, або у стані здоров'я живого донора, потенційного донора гемопоетичних стовбурових клітин змін, за яких він не може виконувати функцію донора анатомічних матеріалів (на підставі відповідної медичної документації);
- 4) оформлення особою постійного місця проживання за кордоном (на підставі документів, що підтверджують постійне місце проживання особи за кордоном);
- 5) досягнення потенційним донором гемопоетичних стовбурових клітин 60-річного віку.

Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин підлягає захисту із застосуванням комплексної системи захисту інформації відповідно до закону.

Висновки. На основі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки.

Конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні – це сукупність норм та принципів права з питань трансплантації в Україні, а також система уповноважених суб'єктів та їх діяльність у сфері реалізації права на трансплантацію в Україні, його гарантування та захисту.

Основними елементами конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні є:

1. Реалізація права на трансплантацію в Україні.
2. Захист права на трансплантацію в Україні.
3. Гарантії права на трансплантацію в Україні.

Конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи конституційно-правового механізму забезпечення прав людини в Україні.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку, зокрема, щодо: порівняльно-правового аналізу захисту права на ауто трансплантацію в Україні та в країнах ЄС; реалізації права на трансплантацію в Україні; правового регулювання прижиттєвого донорства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы. Под общ. ред. Е.А. Лукашевой. М.: НОРМА, 2002. 448 с.
2. Глухарева Л.И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование). М.: Юристъ, 2003. 304 с.
3. Права человека: Учеб. Пособие. Под общ. ред. А.Д. Гусева и Я.С. Яскевич. Мн.: ТетраСистемс, 2002. 304 с.
4. Алмаші І.М. Реалізація прав людини в Україні: монографія. Ужгород, Видавничий центр Закарпатського інституту ім. А.Волошина ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2015. 226 с.
5. Загальна теорія держави і права: підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти. М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін. Х.: Право, 2002. 432 с.
6. Олійник А.Ю., Гусарев С.Д., Слюсаренко О.Л. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
7. Гончаренко О.М. Права людини в Україні: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 207 с.
8. Пустовіт Ж.М. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 232 с.
9. Шибаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «покоління прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 31. Т.1. С. 57–61.

10. Алмаші І. Правові засади реалізації права фізичної особи на донорство органів в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020. № 1(41). Pag. 32-35.
11. Манзюк І.І. Деякі аспекти порівняння поняття трансплантація та донорство. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони. (12 квітня 2019 р., м. Ужгород): зб. наук. ст. ; під заг.ред. С.Б. Булеци, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. С. 198-200.
12. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 (дата звернення: 14.11.2020)
13. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 14.11.2020)
14. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 14.11.2020)
15. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 131.
16. Про Засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 35. Ст. 303.
17. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.
18. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
19. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.